

УДК 811.111

ФУНКЦІОНУВАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО ПОЛЯ «ПРИРОДОЗНАВСТВО» У РОМАНІ К. РАЙХ «У ПОНЕДІЛОК ТРАУР»

Тхор Н.М., Чекалін В.В.

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

У даній статті аналізується проблема системності організації термінів, адже відомо, що терміни – це лексичні одиниці мови, які характеризуються високою ступінню організації та системністю. Також стаття розглядає різницю між поняттями «термінологічне поле» та «терміносистема», так як два дані поняття позначають системну структуру організації термінів, тому у лінгвістиці вкрай необхідно їх розрізнити. Крім того, у статті розглянуто функціонування термінологічного поля «природознавство» у романі американської письменниці К. Райх «У понеділок траур», проведено структурний аналіз даного термінологічного поля, досліджена частота вживання термінів термінологічного поля «природознавство».

Ключові слова: термін, термінологічне поле, терміносистема, мікрополе, структура, частота вживання.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку лінгвістики вчені приділяють значну увагу функціонуванню термінів у мові, зокрема класифікації термінів, дослідженню їх структури, проблемі організації термінів у системи, а також особливості вживання термінів у професійній діяльності людини. Адже в епоху стрімкого розвитку науки у вчених виникає потреба встановлювати зв'язки з колегами для обміну знаннями та розвитку наукової думки. На допомогу вченим приходять галузеві терміни, які позначають певні процеси в тій чи іншій галузі науки та дозволяють вченим порозумітися.

Роман К. Райх «У понеділок траур» [7] показує нам життя судового антрополога Темперанс Бренан, на долю якої часто випадають нелегкі випробування, пов'язані з аналізом кісток людини, встановленням дати та причини смерті знайдених тіл. Тому роман багатий на терміни, які пов'язані з професійною діяльністю антрополога, а саме: *adipocere, autopsy, bone, clavicle* та інші. Це дозволяє читачу детальніше пізнати професію головної героїні. Тому ми розглянемо функціонування термінологічного поля «природознавство» у даному романі для того, щоб наглядно продемонструвати реалізацію системності організації термінів у романі та у професійній діяльності антрополога.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема функціонування термінів у мові стає все більш актуальною на сучасному етапі розвитку лінгвістичної думки. Стаття Ю. Головацької розглядає такі поняття як «термінологічне поле» та «терміносистема», аналізує їх основні характеристики та досліджує різницю між даними поняттями [2]. О. О. Реформаторський у своїх роботах розглядає ідею термінологічного поля, його основні характеристики [6]. А. В. Грицьків досліджує структуру термінологічного поля та терміносистеми, порівнює їх, встановлюючи основні відмінності між даними поняттями [4]. Також під час написання статті була досліджена структурна класифікація термінів за І. В. Арнольд [1], на основі якої був проведений структурний аналіз термінологічного поля «природознавство» у романі К. Райх.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на те, що вчені досліджують структуру термінологічного поля та терміносистеми, встановлюють їх основні характеристики та відмінності, на сьогодні, проблема

співвідношення даних понять залишається актуальною. Питання схожості та відмінності даних понять, а саме дослідження того, чи є термінологічне поле частиною терміносистеми потребує детального аналізу. Крім того, релевантною постає проблема реалізації термінологічного поля на прикладі конкретного роману, структурний аналіз даного поля та частота вживання його термінів.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідити співвідношення понять «термінологічне поле» та «терміносистема» та проаналізувати функціонування термінологічного поля «природознавство» у романі К. Райх «У понеділок траур».

Виклад основного матеріалу. Коли ми говоримо про системність організації термінів, ми перш за все маємо на увазі її екстралінгвальну природу, що забезпечується зв'язком терміна із системою понять. Говорячи про зв'язок термінів у терміносистемі, Ю. Главацька зазначає: «Терміни, порівняно з лексичними одиницями загальнолітературної мови, більш системні, оскільки терміносистеми мають вищий ступінь організації, яка забезпечується її свідомим формуванням. Системність термінів виявляється на рівні уніфікованості морфологічних і лексико-синтаксичних моделей структурної організації даної термінології. Терміни у межах терміносистеми можуть об'єднуватися на основі спільності структури і семантики у термінологічні групи. Саме це й слугує підґрунтям їхнього поєднання у термінологічні поля» [2, с. 17].

Отже, аналізуючи слова Ю. Главацької, можна прийти до висновку, що поняття «термінологічного поля» входить в область понять «терміносистеми». Але варто зазначити, що терміносистема – це сукупність елементів термінології та взаємозв'язків між ними, а термінологічне поле створює умови для формування функціонування цих систем.

О. О. Реформаторський вперше висунув наукову ідею термінологічного поля. Він уважав полем терміну ту термінологію, поза якою слово втрачає свою властивість терміна [6, с. 174].

Слід зазначити, що у лінгвістиці набуває поширення тенденцію синонімічного вживання понять «система» і «поле». Іноді ці дві категорії тлумачаться як «структура». У свою чергу Ю. Главацька вбачає різницю між цими поняттями у наступному: «Система є відображенням функціонального принципу угруповання елементів, а поле є відо-

браженням інваріантного принципу групування елементів і способом їхнього існування. На нашу думку, у зазначених поняттях віддзеркалюються два взаємозумовлені аспекти будь-якої термінології: її структура та внутрішні системні зв'язки» [2, с. 18]. У свою чергу Л. Пекарська зазначає: «Система – сукупність взаємопов'язаних і взаємообумовлених елементів, які утворюють більш складну єдність, що розглядається в аспекті елементів – її частин» [5, с. 24].

Проаналізувавши дану інформацію, ми можемо прийти до висновку, що і терміносистема, і термінологічне поле утворюють своєрідну термінологічну структуру, але принцип побудови зв'язків між елементами цих структур різний. Адже елементи термінологічного поля перш за все пов'язані на рівні плану змісту, а елементи терміносистеми – за допомогою внутрішньо мовних зв'язків, на рівні плану вираження.

Даний висновок наводить нас на те, що кожний термін має два плани: план змісту та план вираження. План змісту пов'язаний з тим, як терміни функціонують на поняттєвому рівні (в області термінологічного поля). План вираження показує нам термінологічне поле на звуковому рівні, тобто як елемент терміносистеми. Тобто таке припущення ще раз нам доводить те, що ми вище зазначили – поняття «термінологічного поля» входить в область понять «термінологічної системи».

А. В. Грицьків зазначає те, що і термінологічне поле, і терміносистема можуть ділитися на підструктури: «На відміну від поля, з яким термін співвіднесений як спеціальне поняття на рівні плану змісту, система для терміна є лінгвістичною впорядкованістю спеціальних слів на рівні плану вираження. Подібно до того, як поле може ділитися на мікрополя, термінологічні системи можуть поділятися на підсистеми» [4, с. 15].

Проаналізувавши статтю Ю. Главацької [2], можна виокремити наступні ознаки термінологічного поля:

- 1) системність організації;
- 2) семантичне і функціональне єдність елементів поля;
- 3) наявність у структурі головного та другорядних елементів (ядро та периферія);
- 4) нечіткість (розмитість) межі між даними елементами;
- 5) здатність притягувати елементи інших термінологічних полів, або бути частиною іншої інваріантної групи.

Також ми можемо виділити такі ознаки терміносистеми [3]:

- 1) терміносистема – це велика чи мала сукупність термінів, які обслуговують комунікативно-тематичне або комунікативно-ситуаційне завдання;
- 2) елементи терміносистеми прямо або побічно (за допомогою інших елементів) комунікативно пов'язані один з одним і системою в цілому;
- 3) не існує жодного терміну, який би не входив в ту чи іншу терміносистему;
- 4) кордони між терміносистемами можуть бути нечіткими і накладатися один на одного, утворюючи перетин терміносистем;
- 5) терміносистеми обслуговують окремі і різні галузі виробництва, науки, управління, тощо.

Також ми проаналізували функціонування термінологічного поля «природознавство» у романі К. Райх «У понеділок траур».

Для проведення детального тематичного аналізу термінологічного поля «природознавство» у романі необхідно дане поле розділити на три мікрополя, а саме: «антропологія», «хімія», «фізика».

Термінологічне мікрополе «антропологія» включає в себе 30 термінів, які наведені у таблиці 1.

Таблиця 1

Термінологічне мікрополе «антропологія»

Іменник	Прикметник
Adipocere, autopsy, bone, burial, clavicle, conjunctiva, cornea, cuticle, cyanosis, decomposition, dermis, dentition, dismemberment, earlobe, femora, fiber, furrow, ilium, ischium, sclera, skull, symphysis, putrefaction.	Cranio-facial, cytoplasmic, distal, epithelial, gastric, supraorbital, vascular.

Джерело: розроблено авторами

Згідно з отриманими даними, серед 30 термінів термінологічного мікрополя «антропологія»: іменники – 23 терміни (77%), прикметники – 7 термінів (23%).

Термінологічне мікрополе «хімія» включає в себе 20 термінів, які наведені у таблиці 2.

Таблиця 2

Термінологічне мікрополе «хімія»

Іменник	Прикметник
Aluminium, aspirine, benzene, calcium, carbon, cholesterol, chromatography, combustion, cyanide, ephedrine, fluoride, graphite, ionization, monoxide, neosporine, phosphorus, polyurethane, pseudo- methamphetamine, strontium.	Metabolic

Джерело: розроблено авторами

Згідно з отриманими даними, серед 20 термінів термінологічного мікрополя «хімія»: іменники – 19 термінів (95%), прикметники – 1 термін (5%).

Термінологічне мікрополе «фізика» включає в себе 10 термінів, які наведені у таблиці 3.

Таблиця 3

Термінологічне мікрополе «фізика»

Іменник	Прикметник	Дієслово
Diffusion, disequilibrium, equilibrium, luminescence, matrix, radioactivity, spectrometry.	Thermonuclear, ultraviolet.	To fluorescence.

Джерело: розроблено авторами

Згідно з вищенаведеними даними, серед 10 термінів термінологічного мікрополя «фізика»: іменники – 7 термінів (70%), прикметники – 2 терміни (20%), дієслова – 1 термін (10%).

Згідно зі структурною класифікацією термінів за І. В. Арнольд [1], терміни можуть бути простими кореневими, похідними (афіксальними), складними, складнопохідними.

Ми провели структурний аналіз термінів кожного термінологічного мікрополя. Структурний аналіз термінологічного мікрополя «антропологія» видно на нижченаведеній таблиці 4.

Структурний аналіз термінологічного мікрополя «хімія» показано на нижченаведеній таблиці 5.

Таблиця 4

Вид терміна	Терміни даного виду	Відсоток
Прості кореневі	Autopsy, bone, clavicle, conjunctiva, cornea, cuticle, cyanosis, dermis, distal, femora, fiber, furrow, gastric, ilium, ischium, sclera, skull, symphysis, vascular.	63%
Похідні	Burial, decomposition, dentition, dismemberment, epithelial, putrefaction.	20%
Складні	Adipocere, earlobe	7%
Складно-похідні	Cranio-facial, cytoplasmic, supraorbital.	10%

Джерело: розроблено авторами

Таблиця 5

Вид терміна	Терміни даного виду	Відсоток
Прості кореневі	Alluminium, aspirine, benzene, calcium, carbon, cyanide, graphite, phosphorus, strontium.	45%
Похідні	Cholesterol, combustion, fluoride, ionization, metabolic.	25%
Складні	Chromatography, methamphetamine, monoxide, neosporine, polyurethane, pseudo-ephedrine.	30%
Складно-похідні		

Джерело: розроблено авторами

Структурний аналіз термінологічного мікрополя «фізика» показано на нижченаведеній таблиці 6.

Таблиця 6

Вид терміна	Терміни даного виду	Відсоток
Прості кореневі	Matrix.	10%
Похідні	Diffusion, fluorescence, luminescence.	30%
Складні	Equilibrium, spectrometry, ultraviolet.	30%
Складно-похідні	Disequilibrium, radioactivity, thermonuclear.	30%

Джерело: розроблено авторами

У ході проведеного дослідження нами була проаналізована частота вживання термінів кожного мікрополя для того, щоб з'ясувати, які терміни автор вживає найчастіше для відображення даного термінологічного поля.

Згідно з результатами проведеного дослідження, ми бачимо, що найчастіше у мікрополі «антропологія» вживається термін «bone» – 141 раз, далі ідуть «skull» – 27 разів, «burial» – 18 разів, «autopsy» – 17 разів, «fiber» – 8 разів,

«putrefaction» – 7 разів, «apidocere» – 5 разів, «mandibular» – 5 разів, інші – по одному разу.

У мікрополі «хімія» найчастіше вживається термін «Carbon» – 36 разів, далі ідуть «Strontium» – 19 разів, «polyurethane» – 6 разів, «Calcium» – 5 разів, «combustion», «graphite» та «metabolic» – 2 рази, всі інші вживаються по одному разу.

Згідно з отриманими даними, найчастіше у мікрополі «фізика» вживається термін «ultraviolet» – 7 разів, далі ідуть «spectrometry» – 3 рази, «equilibrium» – 3 рази, «diffusion» – 2 рази, «radioactivity» – 2 рази, інші – по одному разу.

У ході прочитання роману ми дізнаємося, що головна героїня проводить дуже багато дослідів, для того, щоб дізнатися, скільки років цим кісткам, тому в романі також часто вживаються назви елементів періодичної системи хімічних елементів Д. І. Менделєєва: Carbon, Strontium, Calcium.

Про проведення дослідів вказують і терміни термінологічного мікрополя «фізика», які також наявні у романі, хоча не в такій кількості як терміни інших термінологічних мікрополів.

У романі Т. Бренан ділиться своїми знаннями зі своїм помічником, під час розмови вони також використовують багато термінів, які безпосередньо стосуються антропології і які наведені у додатках.

Таким чином, терміни у романі К. Райх «У понеділок траур» допомагають читачам глибше зануритися у світ антропології та відчути себе справжнім науковцем, який розслідує справу зі знайденими захороненнями, досліджує кістки, проводить хімічні аналізи.

Висновки. Отже, проаналізувавши теоретичний матеріал стосовно понять «термінологічне поле» та «терміносистема», ми прийшли до висновку, що поняття «термінологічного поля» входить в область понять «терміносистемами». Але ми повинні зазначити, що терміносистема – це сукупність елементів термінології та взаємозв'язків між ними, а термінологічне поле створює умови для формування функціонування цих систем.

Підсумовуючи, варто зазначити, що найбільшим мікрополем термінологічного поля «природознавство» у романі є мікрополе «антропологія», яке складає 30 термінів. Це можна пояснити тим, що головна героїня роману – антрополог і більшість термінів, які входять до її професійної терміносистемами складають поняття, які безпосередньо стосуються антропології. Слід також звернути увагу на те, що 77% термінів даного термінологічного мікрополя – іменники, які позначають або частину тіла людини (clavicle, dentition, skull, earlobe), або процеси, які безпосередньо відбуваються у людському організмі після смерті (putrefaction, decomposition, dismemberment).

Список літератури:

1. Арнольд И. В. Основы научных исследований в лингвистике: учебное пособие / И. В. Арнольд. – М.: Высшая школа, 1991. – 140 с.
2. Главацька Ю. Термінологічне поле vs терміносистема: принципи наповнення та структуризації термінологічного поля в мові / Ю. Главацька // Науковий вісник Херсонського державного університету Серія «Лінгвістика». – Херсон: Вид-во ХДУ, 2014. – № 21. – С. 15-18.
3. Головин Б. Н. Термин и слово / Б. Н. Головин. – Горький: ГГУ, 1987. – С. 3-12.
4. Грицьків А. В. Міжсистемна взаємодія як чинник термінотворення (на прикладі англійських фінансових термінів): автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук: 10.02.04 / А. В. Грицьків. – Львів, 2004. – 20 с.

5. Пекарская Л. А. Реализация требований «идеальному» термину в реально функционирующих терминологиях / Л. А. Пекарская // Термин и слово. – М.: Наука, 1999. – С. 22-28.
6. Реформатский А. А. Мысли о терминологии / А. А. Реформатский // Современные проблемы русской терминологии. – М.: Наука, 1986. – С. 163-198.
7. Kathy Reichs. Monday Mourning / Reichs Kathy. – London: Arrow Books, 2005. – 445 p.

Тхор Н.М., Чекалин В.В.

Одесский национальный университет имени И.И. Мечникова

ФУНКЦИОНИРОВАНИЕ ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКОГО ПОЛЯ «ЕСТЕСТВОЗНАНИЕ» В РОМАНЕ К. РАЙХ «В ПОНЕДЕЛЬНИК ТРАУР»

Аннотация

В данной статье анализируется проблема системности организации терминов, ведь известно, что термины – это лексические единицы языка, которые характеризуются высокой степенью организации и системностью. Также статья рассматривает разницу между понятиями «терминологическое поле» и «терминосистема», так как два данных понятия обозначают системную структуру организации терминов, поэтому в лингвистике крайне необходимо их различать. Кроме того, в статье рассмотрено функционирование терминологического поля «естествознание» в романе американской писательницы К. Райх «В понедельник траур», проведен структурный анализ данного терминологического поля, исследована частота употребления терминов терминологического поля «естествознание».

Ключевые слова: термин, терминологическое поле, терминосистема, микрополе, структура, частота употребления.

Tkhor N.M., Chekalin V.V.

Odessa National I.I. Mechnikov University

FUNCTIONING OF THE TERMINOLOGICAL FIELD «NATURAL SCIENCE» IN THE NOVEL «MONDAY MOURNING» BY K. REICHS

Summary

This article analyzes the problem of systemic organization of terms, because we know that terms are lexical units of language that are characterized by high degree of organization and consistency. The article describes the difference between the concepts of «terminological field» and «terminological system» as these two concepts represent the structural system of terms, so in linguistics, it is necessary to distinguish them. In addition, the article considers the functioning of the terminological field «natural science» in the novel «Monday mourning» by the American writer K. Reich. It also explores the structural analysis of the terminological field and investigates the frequency of use of terms of terminological field «natural science».

Keywords: term, terminological field, terminological system, mini field, structure, frequency of use.